

MAI GYERMEKIRODALMUNK

A SZÁZADFORDULÓ gyermekirodalma még a kiegyezés utáni nagy fellélekzés derűs életlátásában gyökeredzik. Hirtelen, szinte előzmények nélkül beköszöntő gyors fejlődése részben közművelődésünk századvégi roppant lendületével függ össze. A nagy tervek és nagy reménykedések kora ez. Ekkor kerül tető alá a népiskolai törvény, alakul ki az új középiskola. Évtizedeken át a nemzet műveltség szintjének emelése, a jövő értelmiségének intézményes biztosítása s a változott viszonyokhoz igazodó, egészséges felfrissítése áll a közérdeklődés homlokterében. Csoda-e, ha az építő láz ifjúsági szépíróinkra is átragad s ha műveik is ennek az építő láznak szellemét sugározzák? Aki tervez, hisz; aki épít, bízik. Hit a sikerben, bizalom az intézményekben, a társadalmi rendben e kor gyermekirodalmának alapvonása is.

A nagy megpróbáltatásra elkövetkezett enyhülés, a békés munkálkodhatóság öröme, a nyugalom és biztonság édes érzete, a technika és a tudomány vívmányainak lelkes csodálata árad minden e korból való gyermekkönyvünkéből. A múlt megdicsőül, legendává szépül íróink kezén. Egy ezredév, abban is főként 48 fénye sugárzik nemcsak a mondákból és a romantikus történeti regényekből, de még a gyermekversikékből is. A jelenben nincs, ami aggasszon. Becsületes munkával, szorgalommal, kitartással a legelhagyottabb gyermekhős is kenyérhez, sőt kalácshoz juthat. A szerencse kegyeltjei, intézmények, törvény gyámolítják a pártfogásra érdemeseket, szerte a hazában meg olyan lázasan folyik a munka, hogy százannyi kéz is elkelne. Épül és szépül zavartalanul minden. A rend s a technika csak úgy ontja áldásait. Mackó úr, a híres, nevezetes utas, Mármarostól az Adriáig nem győz álmélni a látottakon. A határokon belül mindenütt csend és béke. A magyarság megállta a próbát: nyugodtan nézhet egy új ezredév elébe. Akad ugyan egy Sztropka Janó, aki kivándorol ebből az Eldorádóból, de őt sem a nyomor, hanem a vándorösztön hajítja Amerikába. Nem veszedelmes ember. A magyar elnyomás ellen izgatóság fajtestvérei hiába próbálják levenni lábáról. Ahelyett, hogy közibük állna, hazajön felvilágosítani félrevezetett atyafiait. Az egyetlen baljós árny, Todorescu pápa sötét alakja, elszigetelt jelenség. Története nem is az ifjúságnak szól, csak később száll alá a gyermek polcára. A századforduló gyermekirodalma még teljesebben szemel huny a magyarság társadalmi, gazdasági és poli-

tikai problémáira, mint a felnőtteké. Az írók kíméletből, szeretetből, saját pályájuk igazolta optimizmusból elhallgatják a veszedelmeket. Az élet gondja, baja a felnőtté szerintük. A gyermek azért gyermek, hogy játsszék, viduljon, higgyen, lelkesüljön.

Ennek a csak szórakoztató, csak lelkesítő, csalóka ábrándokba ringató irodalomnak, melyben a nagy kérdések méregfoga egytől egyig ki van húzva, a háború előszelére szükségképpen el kellett némulnia. Amit a múlttól, jelenről mondani tudott és akart, elmondta. Élményforrása kiapadt. Az 1910-es évek aláaknázott békéje már nem szolgáltatott anyagot annak a szemléletnek igazolására, amelynek sikereit köszönhetette. Világképe csak külsőségekben bírt lépést tartani a korrallal. Az eszmény, amelyet hirdetett, nemes anyagból való, jó és szép, de hiányos fegyverzetnek bizonyult az életharc új feltételei közepett. A korszak legjobbjai a háború előestéjén már vagy elhallgatnak, vagy önmagukat ismétlik. Az ifjúsági folyóiratok közül az egy Zászlónk képes megtartani színvonalát és közönségét; a könyvpiacon csak a katasztrófa után találkozunk ismét, jobbára új nevek alatt, jelentős művekkel.

A megújulás folyamatát a háború kitörése indította meg. A friss élménytömeg betódulása eleinte mintha a régi szemlélet malmára hajtotta volna a vizet. „Nagy idöket“ éltünk ismét, „táborúzókról“, „új fakeresztekről“, „özvegy faluról“, „ezeréves katonai erényekről“ lehetett írni. Az események azonban viharos gyorsasággal kergették egymást, s az új élményekről rövidesen kiderült, hogy csak kis részben s csak erőszakkal vonhatók az optimizmus ragyogó palástja alá. Gyermekeirodalmunk válságba került. Vagy elvi álláspontját — naiv problémátlanságát és megokolatlan derűjét — kellett feladnia, vagy az új témákat — háború, munkahiány, szociális kérdés, végül Trianon — mellőznie. A régi szemlélet szívósságára, a magyar lélekbe való mély beidegzettségére jellemző, hogy e kényszerhelyzetben sem adta fel egykönnyen a harcot. Egy ideig halogatta a megoldást. Előbb csak a ránézve kedvező mozzanatokot dolgozta fel, majd a háborútól független témákkal igyekezett a gyermek figyelmét a nagy kérdésekről elterelni. A természet életét, az állat- és növényvilágot, a Föld képét» a technika csodáit mutatta be új színekben, közvetlenebbül, szemléletesebben. Ezekben a tudománynépszerűsítő ifjúsági művekben voltaképpen már az új, reálisabb ábrázolásmód érvényesült, amelytől egyébként annyira húzódozott irodalmunk, de egyelőre még csak egy semleges, a háborús vonatkozásoktól mentes területen. Voltak, akik azzal is megpróbálkoztak, hogy újakkal pótolják a szertefoszlott illúziókat, új reményekkel bátorítsák talán nem is annyira a tapasztalatlan gyermekeket, mint inkább túlsókat tapasztalt önmagukat. A harminc millió magyar tarthatatlannak bizonyult ábrándja helyett így ragyog fel pl. egy votják, kirgiz és török „fajtestvérek“ segítségével szabaduló hadifogoly történetében a „turáni álm“, egy felvidéki kis magyarnak csonkaországi és amerikai megpróbáltatásokon át népszövetségi titkárságig, majd a felvidéki felkelők vezérségéig ívelő pályájában pedig a megváltás csodával határos lehetőségeinek hite. A háborút vesztett magyar önáltatása ez már, a felnőtt utolsó erőfe-

szítése a gyermekkel szemben kötelezőnek érzett fölény, erő és biztonság látszataért.

Az idők parancsa elől azonban nincs menekvés. Utóvégre mégis a téma marad a győztes. A háborús világgép mély árnyékai legkorábban Benedek Elek egyik állatregényében, a hadseregnek libát, ökröt szállító agyafúrt Rókané komámasszony meg a szívtelen Ordas Tógyer gaztetteinek történetében komorlanak fel. A „hős“ alakját Móra Ferenc szabadítja meg a hagyományos beállítás túlzásaitól egy szegény vasúti bakter fiának meg a kutyájának népies ízű, humoros-realista históriájában. A háború utáni magyarság új feladataira Gaál Mózes világít rá egy Erdélyből, a románok elől Budapestre költözött gentry-család fenekestül felfordult életének rajzában. A századforduló nemzedékéből rajtuk kívül alig sikerült valakinek témában is, ábrázolásban is az új időkhöz alkalmazkodnia. Móra már háború előtti műveivel is, legfőként a „Rab ember fiait“ című történeti regényével, az új szemlélet úttörőjének mutatkozik, a szemléletváltást azonban legélesebben mégsem az ő, hanem Benedek könyve érezteti. Gázságot gázságra halmozó hősei közül csak az ügyetlenek kerülnek börtönbe, a csalás értelmi szerzője, Rókané asszony, még idejekorán megneszeli a veszedelmet s eliszkol.

Még kevésbé félnek az új témáktól s még kevésbé szépítgetik a történeteket a zürzavaros idők újabb ifjúsági krónikásai. Gombos Albin egy talpraesett magyar gyerek kalandjainak hátterül megfesti a tengeralattjáró harc összes rémségeit „a lángban álló Adriától“ fel az Északi Jeges-tengerig. Blaskó Mária a kis Magyar Misi históriájában a gyermek szemszögéből nézve, de teljesen történeti hűséggel rajzolja a vörös világot, a válságos órákban való megtorpanást, a férfi-erőnek és felnőtt-főlénynek ezt a szörnyű csődjét. Tamás István a szegedi francia megszállás keserű élményeiről, a jóakarátú embereknek náluk hatalmasabb erők, ördögi sakkjátékosok karmai közt való vergődéséről, B. Czeke Vilma a menekültek hányatott sorsáról, a gyermeket anyjától messzesodró, férfit, nőt, aggot, fiatalit egyaránt hatalmába kerítő tömegrémületről számol be. Egyikük sem igyekszik ábrándokba ringatni, egyik sem tagadja a fölény bukását. Egyértelműleg, nyíltan vallják: fenevadak lagnak bennünk s időnként elszabadulnak, az ördög tart pórázán bennünket, s ha mozdul irgalmatlan keze, bábok módjára rángatódzunk. A téma komorságát itt már csak az örök eszménynek új fénybe állítása, a most igazán „könnyek közt mosolygó“ humor s a meseszöveg kalandos fordulatokban gazdag mozgalmassága enyhíti. A romantika csupán a cselekménybonyolításra szorítkozik. Realizmusnak és romantikának olyan sajátságos keverékei jönnek így létre, mint amüyenek a felnőttek irodalmában, egy évszázaddal előbb, Balzac regényei.

A romantikus szemlélet lehiggadása a témakör kiszélesedésére vezet. A közelmúlt háború és forradalmak tárgyüagos bemutatása után mi sem áll többé útjában a jelen bátrabb, realisabb ábrázolásának. A legfrissebb termésben mind több olyan mű akad, mely a kímélet elvével teljesen szakítva, a ma legkínzóbb problémáinak feszegetésétől sem riad vissza. A kisebbségi magyarság sorsával, kilátásaival, fel-

adataival több mű is komolyan, tárgyilagosan foglalkozik. Tamás István megírja, milyen küzdelmet kell vívniok a bácskai kis magyaroknak magyarságukért, anyanyelvük szabad használatáért, Temesy Győző egyik regényében, egy amerikai cserkészút keretében, feltárja a külföldi revíziós propaganda nehézségeit. Egyre sűrűbben vetődnek fel a társadalmi és gazdasági kérdések. Velősy Elek szurtos kis inas-hősének, Miskának sorsában a nagyvárosi proletárgyermek testi-lelki elhagyatottsága döbben elénk, B. Czeke Vilma bányászregénye az egyén és a köz érdekeinek végtelenig kiélesedett harcát mutatja be. Szondy György egy hollandus nevelőszülők jóvoltából felcseperedett magyar lány történetében megrajzolja „a falu másik arcát“, a nyomortól, gondtól, betegségtől eltorzultat, Atányi István pedig a mindnyájunk sarkában szüntelenül ott ólalkodó, egész civilizációnkat végmentőlással fenyegető vörös rémet, a bolsevizmust festi a weimari Németországban és Finnországban játszódó regénye horizontjára. Legmesszebbre merészkedik e még töretlen úton Palotay Boris. Leleményesen bonyolított regényére a gazdasági világválság szörnyű árnyéka terpeszkedik. A hős apját kiszorítja a gyárból a gép s az elbocsátással járó nyomor és szenvedés közepett az apró emberkének saját bőrén kell tapasztalnia a modern technika áldásait és védtelenséget sújtó, rettentő kegyetlenségét. Gyermekirodalmunk e regénnyel már-már az ellenkező végletbe csap át. Önmarcangoló nyíltsággal még a mai élet irracionális tényezőiről is vallomást tesz, bemutatja a társadalmat világszerte rázkódtató titokzatos erőket s a társadalom velük szemben való teljes tehetetlenségét. Nemcsak új, teljesebb és korszerűbb világképet nyújt, hanem új lélek is szól belőle: a modern ember csalódott, kétség s remény közt vergődő lelke.

Nehéz szabadulni a gondolatától, hogy ebbe a feltétlen őszinteségbe pedagógiai előrelátáson kívül más mozzanat is belejátszik. A felnőtt mintha meg akarná osztani gondját a gyermekkel. Annyira tele van panasszal, hogy keserősége a mese mézébe is minduntalan belecsöppen. E mellett szól, hogy a pedagógiai cél teljes háttérbe szorulására is akad példa. Tamás István tavaly napvilágot látott modern háryádája egy emberi mintára berendezett állatköztársaság groteszk rajzában társadalmi életünknek csupán fonákságait mutatja be. Mindaz ami jó, ami érték a civilizációban, hiányzik ebből a Swiftre emlékeztető gyilkos szatírától s nyilván azért hiányzik, amicrt Benedek Elek fentebb említett állatregényéből is kimaradt a költői igazságszolgáltatás. A két munkát időben hosszú esztendőök választják el egymástól, egyik jóformán legelső, a másik egyik legfrissebb terméke újabb gyermekirodalmunknak, keletkezésük lélektani gyökerei mégis azonosak.

Realizmusra törekvés mellett bizonyít e pozitívumokon kívül egy negatívum is: a történeti regény és elbeszélés csaknem teljes hiánya. Az országvesztés katasztrófája kijózanította íróinkat a romantikus multszemléletből, pedagógiai céljaikkal egybevágó új szemléletre pedig még nem sikerült szert tenniök. Altatni nem akartak, inkább elhallgattak. A régmúlt bemutatása kevésbé volt parancsoló szükség, mint a gyermek elé kérdőjelként meredő zűrzavaros jelené,

vagy az ettől elválaszthatatlan közelmúlté. Ez az oka, hogy egyenesen a gyermek kezébe szánt művek helyett jó ideig csak a felnőttek polcáról legfrissebben alászállt könyvek, főként Gárdonyi és Herczeg történeti regényei gyarapították a gyermek könyvtárát. Sem a túlzó romantikának, sem a Móra-féle egészséges kezdeménynek nem akadott folytatója. A jég csak napjainkban kezd megtörni. Mindenesetre jellemző, hogy a háború utáni történeti tárgyú munkák eleinte nem regények, hanem a tényekhez természetszerűen szorosabban tapadó regényes életrajzok, a legelső igazi modern ifjúsági történeti regény, Komlós Aladár pedig a magyar múlt helyett — Augustus császár Rómájába vezeti az olvasót. A magyar történeti tárgyú ifjúsági regény első fecskéje, Méreyné Juhász Margit őstörténetünk ködös messzeségébe világító korrajza, alig pár hete röppent fel. Ennek a korrajznak tekintélyes forrástanulmányozásra valló alaposágából, adatainak a szakkritikát is elbíró történeti hitelességéből, s a tudomásunk szerint készülöben lévő, hasonló szellemű művekből ítélve bátran állíthatjuk, hogy íróink e téren is el vannak szánva a valóságnak nemcsak Donászykénál, de a Gárdonyinál is hívebb és teljesebb feltárására.

A HÁBORÚ UTÁNI gyermekirodalmat e szerint a régivel szemben elsősorban a témában és szemléletmódban jelentkező realizmus jellemzi. Még élesebben rávilágít a kettő közötti különbségre s ezzel a háborús magyar igazi arcának rejtekvonásaira az új magyar gyermekirodalom tükrözte eszmény. A gyermekirodalomnak ez a lelke. Tárgy, beállítás, cselekmény, mind csak arra való, hogy az eszmény, a nagy álom, az örök cél, melyet egy jobb kor hivatott valóra váltani, a jövő nemzedék elé villanjon s ragyogásával tettekre, elhatározásokra sarkalljon. Minél erősebb az író vágya az eszmény után, minél hevesebben, mélyebben éli is e vágyát, annál élettelibb lesz alkotása, annál inkább igazi irodalom s nem elméleti pedagógia, de egyúttal annál többet árul is el saját lelkéből. A kor lázas szívverése a gyermekkönyvek sztetoszkópján át hallható a legtisztábban.

A legfeltűnőbb jelenség, mely újabb gyermekirodalmunkban e tekintetben szemünkbe ötlük, hogy az eszmény megtestesítői majd egy szálig gyermekek. Felnőtt csak elvétve akad köztük. A felnőtt nem példakép többé, hanem kerékkötő vagy áldozat. Áldozata a saját-maga alkotta világrend hibáinak. Nem a fény, hanem az árnyék a történetben. A századforduló irodalmában még nincs meg ez a szembeállítás. Az eszmény képviselői ott egyenlő arányban kerülnek ki a felnőttek és a gyermekek soraiból. A kicsinyek társadalmá szerve része a nagyokénak. Annyira az, hogy nem is boldogulhatna a nagyoké nélkül. Még ha a főhős gyermek is, a fordulatot sorsában majd mindig egy-egy jószívű felnőtt, vagy a gyermek istápolására rendelt hivatalos szerv beavatkozása hozza meg. Akinek senkije sincs, azt gondjaiba veszi, akivel igazságtalanság történt, annak sérelmét orvosolja, aki letért a becsület útjáról, azt észretéríti a társadalom.

Újabb gyermekirodalmunkban a helyzet fordított. Nem a felnőtt gyámolítja a gyermeket, hanem inkább ő szorul rá a gyermek pártfogására. A kis hős maga kénytelen segíteni magán, sőt legtöbb-

szőr felnőtt hozzátartozóin is, mert a sors csapásaival szemben a felnőttek tehetetlenek. Magyar Misi éppúgy maga küzdi ki magát kis bandájával a vörös veszedelemből, mint a szabadkai „citromgárda“ kis vezére vagy a négy, Amerikát járt temesvári cserkész a kisebbségi magyar sors mostohaságából. Velösy Miskáját apjával egyetemben cserkészek emelik ki az erkölcsi posványból. Az ártatlanul elitét szegedi pedellust diákok mentik meg a kivégzéstől a francia parancsnok diákfíának segítségével, mikor a felnőttek már mitsem képesek tenni az érdekében. Péter apja soha sem kerülne vissza régi munkahelyére, a gyárba, ha apró kis gyermekkezek nem egyengetnék a visszatérés útját. A sort szinte vég nélkül folytathatnék, de ennyi példa is világosan bizonyítja, ami a jelenség mélyén lappang, s amit már Benedek állatregénye és Tamás háryádája is sejtetett: hogy a modern ember elvesztette hitét önmagában. Minden reménye a gyermek. Ha az író a felnőttek világát festi, csupa komor szín kerül palettájára, gúny, panasz, felháborodás, elkeseredés mozgatja ecsetjét. Ha gyermeket rajzol, egyszerre kivilágosodik a kép, hit és bizalom ragyog ki belőle. A századforduló irodalma büszkén hirdette: Légy méltó utódja apádnak! A máé csalódottan, kiábrándultán int: Okulj sorsomból!

Semmi kétség, hogy újabb gyermekirodalmunknak ez a második fősajátossága, a gyermekek és felnőttek vüágának szembeállítására az utóbbi rovására, egy töről fakad az elsővel, a romantikus-realista téma- és szemléletváltással. Aki orvoshoz fordul, annak először is mindent őszintén meg keli vallania, azután meg bíznia kell az orvosban. A gyermek az új magyar ifjúsági irodalomban a beteg világ orvosa. Az író azokat a vonásokat egyesíti benne, amelyek a mai felnőttből hiányoznak, s amelyeknek hiánya, meggyőződése szerint, korunk nyavalyája. Nem a maga élete folytatójának, önmaga eszményítette másának rajzolja, mint a századvég szépírója, hanem egy egészen másfajta élet várományosának, a felnőtt ellentétének. A mai élet nagy dualizmusának, a generációs ellentétnek merőben új fel fogása ez: mintha nem áthidalni, hanem mélyíteni akarnók a köztünk s fiaink közt tátongó szakadékot. Azt hirdetjük: Minél kevésbé hasonlítasz hozzánk, annál emberebb ember lesz belőled, minél kevésbé lépsz nyomdokainkba, annál könnyebben jóváteheted, amit önmagunk ellen és ellened vétkeztünk. A teljes lelki összeroppanás, a töredelmes bűnbánat hangjai ezek, az erősfogadásra való képesség a magunkon segíteni tudás reménye nélkül. Azt jelenti, odáig jutottunk, hogy az új világ építésének egész terhét áthárítjuk a gyermekre. Cseppet sem csodálatos ezek után, ha a gyermekkönyveinkből felénk tekintő új gyermektípus nem egy tekintetben különb, tökéletesebb a réginél.

Legjellemzőbb vonása, hogy jóval talpraesettebb és önállóbb, mint századvégi elődje a gyermekirodalomban. Nem gyámoltalan, védelemre, irányításra szoruló emberfióka, hanem valóban eszményi lény, edzett, bátor kis felnőtt. Ügyes, fürge és találékony. A teste éppoly rugalmas, mint az eszejárása. A legkétségbeejtőbb helyzetekben sem veszi el fejét. Sohasem csügged. Nem csedő-botló, esetén

golyhó, mint Zebulon, nem szeleburdi, mint Cilike, nem akad fel naivul az élet csalóka lépvezzőin, mint a századforduló becsületes, de tapasztalatlan hősei. E tekintetben csak Nyilas Misi kivétel, de éppen mert kivétel, erősíti a szabályt. Érzik rajta, hogy írója nem a jövőn aggódó, hanem a múlton borongó lélekkel, nem vágyból, hanem emlékképekből mintázta alakját, eredetileg nem is az ifjúság, hanem a felnőttek számára. A ma eszménye egészen más fából van faragva. A századforduló hősei közül legfeljebb Nemecek, a közlegény s az „édes kicsi gazdám“ hasonlít hozzá valamennyire. Bármilyen éri is, egykettőre átlát a szitán s a helyzethez mérten gyorsan és megfontoltan cselekszik. Olyan feladatokat old meg, amelyek meglelt embernek is becsületére válnának. Mindenütt ott van, ahol emberélet, anyagi vagy erkölcsi javak, gyámoltalanok vagy a köz érdeke avagy becsülete forog kockán. Tudatában van, hogy az életben mindent, ami szép, jó, értékes, szakadatlanul ezernyi veszedelem fenyeget, ezért minden pillanatban résen áll. Kiszabadítja apját a fogságból, visszaszerzi a munkanélküli kenyerét, megmenti a bányát a lelketlen üzér kezéből, megszervezi a falusi inségakciót, leleplezi s ártalmatlanná teszi a bolsevista agitátort vagy a katonai titkokkal menekülni készülő kémét.

Ha baj éri, nem a nagyokhoz folyamodik segítségért, hanem gyermekpajtásaihoz. Tudja, hogy azokban jobban, minden körülmények közt, feltétlenül megbízhat. A felebaráti és bajtársi érzés mindenél erősebb benne. Az adott szó szent. Az ügy mellett, amelynek érdekében pajtásaival szövetségre lépett, tűzön-vizén keresztül kitart. Előítéletek nem befolyásolják elhatározásait. Országhatárok, vagyon- és rangkülönbség nem vonnak válaszfalat közéje és társai közé. Angol, francia, spanyol, német, holland, finn, amerikai barátait éppúgy testvérének tekinti, mint grófi vagy proletár pajtásait. Egyformán Isten teremtményeit látja bennük. Áldozatra is képes értük, mert meg van győződve áldozatkészségükről. Valamilyen gyermekvilág-köztestársaság kis polgárának érzi magát, olyan közösség tagjának, melynek íratlan törvényeit minden kortársa a szívében hordja és soha, sehol, egyik sem hágja át.

Ezt a meggyőződését a tapasztalat érlelte meg benne. A háború s a nyomában járó felfordulás, a nagy technikai fellendülés, film-, világhíradók, rádió, a közlekedési eszközök gyorsasága sok és sokféle gyermek életébe és sorsába engedtek neki bepillantást. A külföldet éppúgy élményekből ismeri, mint hazáját. Akár mert Hollandiában vagy Belgiumban nevelkedett, akár mert az idegen megszállás messzi világból való pajtásokat hajított útjába, akár mert világszerte cserkészutak, világtáborozások, szünidei barangolások a régi típus számára megközelíthetetlen nemzetközi sokadalomba sodorták. Látóköre jóval tágabb, mint a századvég gyermekeszményéé. Nyelvtudása, ismeretkincse, főként természettudományos és technikai készsége a sokszorosa amazénak. Eszköz a kezében mindez, amellyel bánni tud, amellyel segít magán, vagy amelyet fegyverként forogtat a nélkül, hogy elbizná magát miatta. Semmi sincs benne nemcsak napjaink kíméletlen törtetőinek beteges becsvágyából, de még a századforduló hőseinek nyugodt, polgári jólétre sóvárgásából sem. Nem az érvé-

nyesülés, a küzdelmek árán, becsülettel kivívott rang, hír, vagyon a vágya, mint elődjéé, hanem a jól végzett munka, a napi jótett öröme, a belső megelégedés. Nem külső tényezőkben, önmagában keresi és találja élete jutalmát és értelmét. Komoly, tartalmas, szerény, fegyelmezett. Mindig jókedvű. Hite ép. A Gondviselés igazságosságába és mindenhatóságába vetve reménye horgonya. A szó szoros értelmében tökéletes ember.

Annyira az, hogy szinte már nem is földi valóság. Típusképe leghasonlóbb hús-vér másának, a cserkésznek vonásaiból is alig rakható össze. Mintha mindaz a fény és ragyogás, mely a századforduló irodalmában a témából és a szemléletből áradt, benne gyűlt volna össze. Ott a világ ragyogott, itt az eszmény. Sajátságos, de jellemző világitás^ változás! Témában és szemléletben gyermekirodalmunk a századforduló óta lehiggadt, kijózanodott, a légvárak világából leszállott a földre, az eszmény rajzában viszont messze a valóság fölé, az elérhetlenség magasságába emelkedett. Nemcsak helyesebb pedagógiai érzékre valló, nevelő hatás tekintetében üdvösebb elosztása ez fénynek és árnyak, hanem egyben árulkodó mozzanat is. Szörnyű sötétnek kell éreznünk az éjszakát, amelyben élünk, ha ilyen vakító fénytől várjuk a virradást, határtalannak a megváltás utáni vágyat, ha a megváltó képét kijózanodott fővel, hűvösebb szemlélettel ennyire eszményivé színezzük.

ZORD TÉMA, REÁLISABB SZEMLÉLET és vakító eszmény e beszédes ellentétén kívül nagy újsága végül napjaink gyermekirodalmának a formanyelv megváltozása. A fejlődés e téren óriási. A mi sajátos szempontunkból e fejlődés vizsgálata soványabb eredményt ígér, mint amilyenre az eddigiekben számíthattunk, mégsem mellőzhetjük. Ha téma, szemlélet, eszmény mélyebb forrásból fakad is, mint a forma, s így önként értetődőleg többet is fed fel az ábrázolt valóság vagy az ábrázoló művész legsajátosabb természetéből, forma és tartalom is szoros viszonyban van egymással, s így a formába öntött valóság jellegzetes vonásainak magán a formán is ki kell ütközniük. Láttuk már, hogy a formai megújódást annak idején, még a tartalom megváltozása előtt a belső válság indította meg. Megállapítottuk, hogy e megújódás menekülés volt a lélek kapuit belülről feszegető erők, az új mondanivaló kimondása, a vallomás elől. Ha egyéb nem, ez az egy mozzanat vizsgálódásra kell hogy készítessen bennünket.

A válság idején főleg ismeretterjesztő, földrajzi, természetrajzi stb. tárgyú gyermekkönyvekben mutatkozó formai megújódás — könnyedebb hang, játszibb előadás, szemléletesebb ábrázolásmód — természetes fejlődés eredménye volt. Feltételei adva voltak már részben a századforduló íróinak jelentős formai vívmányaiban, részben egyéb példák utánzásra ösztönző erejében. Egy Bársony István, Garády Viktor, Gárdonyi Géza, Sebők Zsigmond után szükségképpen rövidesen el kellett következniök az ifj. Gaál Mózeseknek, Sztrokay Kálmánoknak, Lengyel Miklósoknak, Szondy Györgyöknek, Fábian Gyuláknak. Sokat segített a már előbb is élvezhető anyagnak végkép mesévé, üde elbeszéléssé, drámai dialógussá, lenyűgöző regénnyé

fejlesztésében a népszerű tudományos irodalom formanyelve is, még többet a külföldi gyermekirodalom, a hétköznapot tündérmesévé színesítő Andersentől világmutogató Verne-n át Bonsels-ig, Lagerlöf, Karin Michaelisig. A századforduló Mackó-könyvei Lagerlöf Nils Holgersenének közeli rokonai, Török Sándor tavaly napvilágot látott meséi modern magyar miljöbe átlántált Andersen-mesék. A fejlődés vonala e szerint itt egyenes és megszakítatlan. Az új magyar gyermekirodalom azonban korántsem érte be ennyivel.

Az igazi formai megújulásnak ez a máig meg nem torpant, játszva tanításra törekvés csak a kezdete. A mindent történéssé, élménnyé fokozó elevenség, az elvontat, homályost, távolit kézzelfoghatóvá, világossá, elérhetővé varázsoló hasonlat- és szimbólumtechnika, legfőként pedig a gyermekolvasó értelmi fokához és lelki adottságaihoz igazodó egyszerűség és közvetlenség hovatovább ifjúsági szépíróink vezérelve lett, s az ismeretterjesztés területéről gyermekirodalmunk egészére áterjedt. A ma gyermekirodalmának legfőbb törekvése kiküszöbölni mindent, ami közéje és közönsége közé állhatna, ami a bizalmas, meghitt, jó viszonyt bármiben is zavarhatná. Az írók szenvedélyes hévvel keresik s legtöbbször meg is találják az egyenes utat lélektől lélekig. Egyikük-másikuk valóságos mestere a bonyolult mondanivaló egyszerű, világos, vonzó formába öntésének. Kipuhatólják a gyermek érdeklődésének, értelme, érzelme, akarata mozdulásának legtitkosabb rúgóit, meglesik, hogyan változnak e rúgók életkor, nem, környezet, hajlamok szerint s ehhez szabják formanyelvüket. Tudják, mint kell szólni az ábécével még hadilábon álló csöppséghez s miként a nyakigláb kamaszhoz, miként a fiúkhöz s miként a lányokhoz, miként a nagyvárosi gyermekhez s miként a falusihoz, miként az érzelmes, szemlélődő természetűhöz s miként a csupa tűz, csupa tettvágy emberkéhez. Szinte végtelen differenciálódás ez napjaink gyermekirodalmában. Mai irodalmunk sokféleségéhez, változatoságához képest a századfordulóé határozottan egyhangú» alig egy-két sablonnal, formulával dolgozó.

A ma ifjúsági írója mélyebben, tüzetesebben ismeri a gyermekleiket, mint elődje, s a végletekig ki is aknázza e téren részben közvetlen tapasztalatokból, részben a pedagógia, a gyermektanulmányozás s a gyermeklélektan munkásainak jóvoltából szerzett ismereteit. Bátrabb, határozottabb és következetesebb, mint a századforduló szépírója. Amaz is sejtette pl., hogy a gyermeket bősztíti, elidegeníti a kenetteljes, oktató, fölényes hang, a leereszkedés, de sejtelve következményeit a gyakorlatban mégsem vonta le. Ez mint ténnyel számol már e mozzanattal, s habozás nélkül kiveti művéből, ami efféle, talán még Campe hatására, maradt benne. Inkább lemond valamiről, sem hogy ne cselekményben, jellemrajzban adja a pedagógiát, s ezzel elrontsa szája ízét a gyermeknek. A tegnap írója még lenézte a ponyvaszerűt, a kalanddal, izgalommal túlfütöttet, részben mert igazi íróhoz méltatlannak ítélte, részben mert féltette tőle a gyermeket. A máé tudja, hogy az izgalomszomj a fejlődés egyik fázisának velejárója, a 10—12 éves gyermek sajátos adottsága, kielégítése tehát út a szívéhez. Nem átalija kölcsönkérni a ponyvától, ami céljainak megfelel, s nem

nyugszik addig, míg a szintiszta művészet és feltétlen pedagógia magaságába nem emeli a detektívregényt. Ifj. Gaál Mózes Nyár szigetén c. regényétől az egyéb vonatkozásokban már emlegetett művek hosszú során át Aszlányi Károly tavalyi Kalandos vakációjáig s Baloghy Mária minap megjelent Babakönyvéig, a példák légiója igazolja ezt a lélektani ismeretekre alapozott formai gazdagságot. A modern magyar ifjúsági író a leghatározottabban embernyi emberszámba veszi a gyermeket, tanulmányozza, megfigyeli s a lehetőséghez képest teljesíti is kis olvasója igényeit. Legfőbb gondja, hogy egyeden szava se maradjon a pusztában elhangzott kiáltás. Ez a hatása titka, de ez egyúttal megint az a pont, ahol a formanyelv újsága is korunk leikéről tesz vallomást.

Honnét a gyermeknek ez a szenvedélyes tanulmányozása, honnét az igényeivel való fokozottabb törődés, a minden áron bizalmába férközni akarás, ha nem onnét, ahonnét a téma- és szemléletváltás, ahonnét az eszmény magasztossá képzése is eredt? Onnét, hogy a gyermek értéke a századforduló óta óriásit nőtt a szemünkben. Onnét, hogy mondanivalónk a jövő nemzedék számára létkérdéssé súlyosodott. A gyermekben nem a gyermeket, a gyenge, érődén, komolyan még alig vehető valakit látjuk, hanem az emberréválás minden feltételével megáldott, romlatlanságában, tisztaságában pedig nálunk reményteljesebb, erőfeszítéseinknél külön erőpróbákra edzhető utódot, a forrón sóvárgott jobb jövő zálogát. Ezért vesszük emberszámba, méltatjuk bizalmunkra, emeljük fel magunkhoz, igyekszünk az ő nyelvén megértetni magunkat vele. Utolsó mentsvárunk ő, szorongattatottságunkban a végső sugár, mely még szabadulást ígér.

A GYERMEKIRODALOM, íme, valóban nemcsak a gyermeké, hanem a miénk is. Benne lappang a kor lelke. Múltjából a tegnap, jelenéből a ma jórészt még tudatunk alatt lappangó képe tekint felénk. Nem hízelgő, nem vidító ez a kép, de nem is kétségbeejtő. Olyan ember képe, aki rettentő megpróbáltatásokon, szörnyű tapasztalatokon esett át. Csontig-velőig megborzongott, mert szakadék mélyére zuhant, de kábultságából eszmélve szeme már fölfelé tekint, s látja, hogy felette, messze, magasán még süt a nap s a napsütésben ott áll a gyermek. Hogy jut fel újra, feljut-e még hozzá egyáltalában, nem tudja, de a szava egyre erősebben, tisztábban száll fel a magasba. Józan, komoly, őszinte, valóban a mélységből kiáltó szó ez. Bízhat benne, hogy akinek szól, megérti és okul belőle. Nem szédül a szakadékba utána.